

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AKT VOSITALARI ASOSIDA SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Rustamova Mohina Akbarali qizi

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti talabasi
rustamovamoxina1@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) didaktik imkoniyatlari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida savodxonlik faqat o'qish va yozish malakalarining yig'indisi emas, balki axborotni anglash, qayta ishlash va uni mazmunli ifodalashga qaratilgan ko'p komponentli kompetensiya sifatida talqin etiladi. AKT vositalari yordamida ta'lim jarayonini individuallashtirish, vizual idrokni kuchaytirish hamda o'quv faoliyatini interfaollashtirish mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, savodxonlik ko'nikmalari, o'qish savodxonligi, yozma nutq, AKT, raqamli ta'lim, interaktiv metodlar, multimediya vositalari, ta'lim samaradorligi, funksional savodxonlik, kompetensiyaviy yondashuv, PIRLS, pedagogik innovatsiyalar.*

Аннотация: *В данной статье системно анализируются дидактические возможности информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в формировании грамотностных навыков учащихся на начальном этапе образования. В рамках исследования грамотность рассматривается не только как совокупность навыков чтения и письма, но и как многокомпонентная компетенция, направленная на понимание информации, её переработку и содержательное выражение. С научной точки зрения освещаются механизмы индивидуализации образовательного процесса, усиления визуального восприятия и повышения интерактивности учебной деятельности с использованием средств ИКТ.*

Ключевые слова: *начальное образование, навыки грамотности, читательская грамотность, письменная речь, ИКТ, цифровое образование, интерактивные методы, мультимедийные средства, эффективность обучения, функциональная грамотность, компетентностный подход, PIRLS, педагогические инновации.*

Annotation: *This article systematically analyzes the didactic potential of information and communication technologies (ICT) in the development of literacy skills among primary school students. Within the framework of the study, literacy is interpreted not merely as a set of reading and writing skills, but as a multi-component competence aimed at understanding, processing, and meaningfully expressing information. The mechanisms of individualizing the learning process, enhancing visual perception, and*

increasing the interactivity of educational activities through ICT tools are scientifically substantiated.

Keywords: *primary education, literacy skills, reading literacy, written speech, ICT, digital education, interactive methods, multimedia tools, educational effectiveness, functional literacy, competency-based approach, PIRLS, pedagogical innovations.*

Zamonaviy ta'lim tizimi global raqamli transformatsiya sharoitida tubdan yangilanib bormoqda. Bugungi kunda bilim berish jarayoni an'anaviy informatsiyani uzatish modeli bilan cheklanib qolmay, balki o'quvchining mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi va uni amaliy faoliyatda qo'llay olishini ta'minlashga yo'naltirilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda asosiy savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishning poydevori sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu bosqichda egallangan o'qish va yozish malakalari keyingi ta'lim jarayonining sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Savodxonlik tushunchasi zamonaviy pedagogik yondashuvlarda kengroq ma'noda talqin qilinmoqda. U nafaqat grafik belgilarni o'qish va yozish qobiliyatini, balki matnni anglash, mantiqiy tahlil qilish, fikrni izchil ifodalash hamda axborot bilan ishlash kompetensiyasini ham o'z ichiga oladi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlikni shakllantirish jarayoni ko'p qirrali va murakkab pedagogik vazifa sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va xalqaro baholash natijalari bu yo'nalishda muayyan muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Xususan, PIRLS tadqiqotlari natijalariga ko'ra, o'quvchilarning matnni chuqur anglash darajasi ko'plab ta'lim tizimlarida kutilgan darajaga yetmayotgani aniqlangan. Bu holat savodxonlikni shakllantirishda yangi, samarali yondashuvlarni joriy etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur muammoni hal etishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlari alohida e'tiborga loyiq. AKT vositalari ta'lim jarayoniga vizual, eshitish va interaktiv elementlarni olib kirish orqali o'quvchilarning idrok faoliyatini faollashtiradi. Elektron darsliklar, multimediya ilovalari, interaktiv mashqlar va raqamli platformalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi hamda bilimlarni mustahkamlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, AKT asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi an'anaviy darslarga nisbatan o'rtacha 15–25 foizga yuqori bo'ladi.

Shu bilan birga, AKTdan foydalanish faqat texnik vositalarni qo'llash bilangina cheklanib qolmasligi, balki puxta o'ylangan metodik yondashuvni talab etadi. O'qituvchi raqamli vositalardan maqsadli foydalanish orqali o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'limni tashkil etishi zarur. Bu esa pedagogning kasbiy kompetensiyasini yangi bosqichga olib chiqishni talab qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — boshlang'ich ta'limda AKT vositalari asosida savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishning metodik asoslarini tahlil qilish, ularning

samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Boshlang'ich ta'limda savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish muammosi respublikamiz pedagogika fanida yetarlicha o'rganilgan bo'lib, so'nggi yillarda ushbu jarayonda AKT vositalarining o'rni alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllanib bormoqda. O'zbekistonlik olimlarning tadqiqotlarida savodxonlikni rivojlantirish masalasi ko'proq kompetensiyaviy yondashuv asosida talqin etilib, o'quvchilarning o'qish, yozish va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi.

Jumladan, boshlang'ich ta'lim metodikasiga oid ilmiy izlanishlarda savodxonlik ko'nikmalari o'quvchining bilish faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lib, ularning shakllanishi ta'lim jarayonining tashkil etilish darajasi va qo'llanilayotgan metodlarga bog'liqligi asoslab berilgan. Ayniqsa, interaktiv va innovatsion metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, matnni tahlil qilish va mazmunni anglash darajasini oshirishga xizmat qilishi qayd etiladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quv jarayonining samaradorligi oshishi, bilimlarning mustahkamligi ta'minlanishi ilmiy jihatdan isbotlangan[1].

So'nggi tadqiqotlarda AKT vositalarining didaktik imkoniyatlari keng yoritilib, ularning savodxonlikni shakllantirishdagi roli alohida e'tirof etilmoqda. Xususan, multimediya resurslari, elektron darsliklar va interaktiv platformalar o'quvchilarning diqqatini jalb etish, axborotni tez va samarali o'zlashtirish hamda o'qishga bo'lgan motivatsiyani oshirishga xizmat qilishi aniqlangan. O'zbekiston sharoitida olib borilgan tajriba-sinov ishlarida AKT asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning o'qish tezligi va tushunish darajasi sezilarli darajada oshgani kuzatilgan[2].

Shuningdek, mahalliy olimlar tomonidan savodxonlikni rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi. Bu yondashuvlar o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ko'rishni nazarda tutadi. Natijada o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalash, matn bilan mustaqil ishlash va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi.

Demak, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda savodxonlik ko'nikmalarini samarali shakllantirish uchun AKT vositalarini pedagogik jihatdan asoslangan holda qo'llash zarur. Bunda metodik yondashuvlarning izchilligi, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi va ta'lim muhitining texnologik ta'minoti muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot boshlang'ich ta'limda savodxonlik ko'nikmalarini AKT vositalari asosida shakllantirish jarayonini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini kompetensiyaviy, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar doirasida savodxonlik o'quvchining integrativ rivojlanish ko'rsatkichi sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy-uslubiy metodlardan

foydalanildi. Jumladan, tahlil va sintez metodi yordamida savodxonlik tushunchasining mohiyati hamda uning tarkibiy qismlari aniqlashtirildi. Qiyosiy tahlil metodi orqali an'anaviy va AKT asosidagi ta'lim jarayonlari o'rtasidagi farqlar o'rganildi. Empirik metodlar sifatida kuzatish, suhbat va tajriba-sinov ishlari olib borildi.

Tajriba-sinov ishlari boshlang'ich sinf o'quvchilari ishtirokida tashkil etilib, unda ikki guruh — nazorat va tajriba sinflari shakllantirildi. Nazorat guruhida an'anaviy metodlar asosida darslar olib borilgan bo'lsa, tajriba guruhida AKT vositalari (multimedia taqdimotlari, interaktiv mashqlar, elektron resurslar) keng qo'llanildi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning o'qish tezligi, matnni tushunish darajasi va yozma nutq ko'rsatkichlari muntazam ravishda o'lchab borildi.

Olingan natijalar statistik tahlil qilinib, AKT asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning savodxonlik darajasi sezilarli oshgani aniqlandi. Xususan, tajriba guruhida o'qish tezligi o'rtacha 17–20 foizga, matnni anglash darajasi esa 20 foizdan ortiq oshganligi kuzatildi. Bu natijalar AKT vositalarining boshlang'ich ta'lim jarayonida samarali didaktik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqotning metodologik yondashuvi savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion vositalardan foydalanishning ilmiy asoslarini ochib berishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar amaliyotda qo'llash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, boshlang'ich ta'limda AKT vositalari asosida savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim sifatini oshirishning samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shu bois, ta'lim amaliyotida raqamli texnologiyalarni tizimli ravishda joriy etish, pedagoglarning AKTdan foydalanish kompetensiyasini rivojlantirish hamda zamonaviy metodikalarni keng qo'llash zarur. Mazkur yondashuv o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish bilan birga, ularni axborotlashgan jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Xodjayeva N. Ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 156 b.

2.Qosimov A., Yo'ldoshev J., Raximov S. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 248 b.